

ISSN 1401-548X
Årg 3 Nr 1

"Hänna köm ägge bårte katta!"(1)

DAUM-KATTA

VÅRBLAD FRÅN DIALEKT-, ORTNAMNS- OCH FOLKMINNESARKIVET I UMEÅ, 1996

KATT-TRAMS IGEN

- God dag kära katt. Så upprymd du ser ut.
- Javisst, jag har blivit kändis. Jag har t ex kommit på bild i tidningen. Ett konkurrentblad, Sofia, har mig med i sitt senaste nummer. Personalen är avbildad och längst fram sitter jag. Tråkigt nog syns jag inte så bra. För den som är intresserad tycker jag att bilden kan publiceras också i min egen tidning. Men egentligen bryr jag ju inte om sånt där ytligt trams. Viktigare tycker jag det är att jag nu har blivit erkänd som en verklig storhet.
- Vad i allsin dar?
- Jo, nu har jag kommit med i arkivets utgivningslista: bladet har fått sitt eget ISSN-nr och framstegen numreras, två per år.
- Var ska detta sluta?
- Aldrig och ingenstans, förstår du väl. Med mina nio liv och den utgivningstakten är jag myndighetens enda evighetsprojekt.
- Det svindlar för mina ögon.
- Det beror på att du är ovan att sitta här uppe på arkivskåpet. Men förresten, vet du om att jag inte bara är en verklig storhet. Jag har blivit virtuell också. Surfa bara ut på DAUM:s hemsida så hittar du mig, ständigt lika ung och uppdaterad.

Säger kattan, och ler förnöjt mot beundrande besökare i arkivsalen och på nätet - också mot den lätt kuschade

Personalen.

(1)"Hännä köm ägge bårte katta!" Uttrycket finns belagt på många håll i Västerbotten och Norrbotten och betyder ordagrant 'Nu kommer ägget ur kattan'. Innebörden är ungefärligen - med ett annat uttryck som knyter an till djurvärlden: 'detta är pudelns kärna'.

Sid 2

Notiser, sen sist

I månadskiftet november/december utkom den efterlängtdade nytugåvan av Magdalena Hellquists bok *Bättre grå kaka än ingen smaka*. Visst blev det ståhej. Författaren själv fanns på plats på DAUM där hon berättade om boken för DAUM-personal och inbjudna biblioteksanställda från kommunen. Samma kväll blev hon påpassligt intervjuad i lokal-TV om sin bok.

Bokutgivningen pågår också i övrigt programenligt. I dagarna utges *Övre Norrlands ortnamn, Del 14, Övertorneå* av förre arkivchefen Gunnar Pellijeff. Därmed har författaren skrivit sin åttonde bok i denna serie. Det är en bedrift och vi på DAUM är stolta över att ha en medarbetare av sådan kaliber. Utsålda och alltid efterfrågade böcker ligger färdiga att ges ut på nytt! Stig Sjödin har nämligen skannat in och lagt över två böcker i PageMaker: Lilian Rathjes bok *Norrländsk folkmedicin* och Alf Arvidssons *Visor i västerbottnisk tradition*. I förbifarten har Stig också svarat för utformningen av detta nummer av DAUM-KATTA.

Samarbetet mellan DAUM och Johan Nordlander-sällskapet i Umeå har alltid varit gott. Beslut har nu tagits att årsboken *Tre kulturer* skall bli en gemensam angelägenhet. Det blir en årsbok skriven av både universitetsfolk och hembygdsforskare och utgiven när ekonomin så tillåter.

Datoriseringen har gått fort det senaste året. Var man än befinner sig i världen kan man nu söka i arkivets register via Internet! Vi lägger in nytt material allt eftersom. Genom Catherine Erikssons intensiva indexering finns nu alla uppteckningar med på nätet. Ola Wennstedt berättar på annat håll i detta nummer om många glädjämnen men också om oväntade svårigheter.

Från Sveriges radio i Umeå har vi, som framgått av höstnumret 95, fått ett mycket stort antal ljudband från den västerbottniska regionalradiotiden (slutet av 50-talet till mitten av 70-talet). Birgitta Åström är fullt sysselsatt med att lyssna igenom och skriva bandprotokoll. Mängder av intressant, lokal kulturhistoria strömmar över oss. I detta nummer av DAUM-KATTA går vi ut med en rundskrivelse för att samla in mer material av detta slag. Många bandspelarägare har gjort egna inspelningar från radion, ovärderliga för framtiden! Insamlingen sker i samarbete med Karin Nordberg vid Institutionen för idéhistoria vid Umeå universitet.

Det gastronomiska projektet framskrider. Så småningom reser sig i Umeå ett planerat Matkulturens hus! Material till gastronomisk forskning kan DAUM svara för! En stor donation av gastronomiskt arkivmaterial överlämnas under försommaren till DAUM. Generösa donatorer är förra landshövdingeparet Elin och Sven Johansson.

Sid 3

Samarbetet med Länsbiblioteket i Västerbotten håller på att utvecklas. Efter kontakter med f. länsbibliotekarien Elsi Ekstedt och hennes efterträdare Anette Sundbom planeras besök av länets bibliotekspersonal på DAUM under året. En liten början togs i slutet av mars vid ett seminarium

på Bio Abelli i Umeå då Jan Nilsson hade tillfälle att ge en presentation av arkivet inför biblioteksfolk från länets alla kommuner.

DAUM-KATTA tycks ha funnit en stor och trogen läsekrets. Därför anger vi årgång och nummer för om denna gång och låter bladet få ett eget ISSN-nummer. Men fortfarande påstår vi - efter påtryckningar från katten själv - att DAUM-KATTA är ett oregelbundet utkommande organ för Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå.

Jan Nilsson

Här är vi som arbetar på DAUM. I första raden från vänster sitter Stig Sjödin, Angelica Lindgren och Staffan Lundmark. I den mellersta raden står Catherine Eriksson, Siv Johansson, Lennart Svalbäck och Jan Nilsson. Längst bak står Ola Wennstedt. DAUM-KATTA själv är dock med men är lite svår att se. Möjligen kan någon urskilja svansen. Vid bandspelaren (på högra bilden) sitter Birgitta Åström.

DAUM-KATTA är ett oregelbundet utkommande organ för Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå. Tidigare nummer går att få tag i!

I detta nummer rätt mycket om minnen men också om musik, datorer, samiska namn och de bevingade vännerna! Alltid lär man sig något i DAUM-KATTA!

Nästa nummer utkommer när DAUM-KATTA så vill, oktober kanske eller november.

Sid 4

Från FFÖN till DAUM - kriser och kransar

Vi har nu här i Umeå ett fullständigt arkiv för dialekter, ortnamn och folkminnen, helt och hållet jämställt med de andra arkiven i Sverige med samma inriktning. Det är en stor tillgång som har satt fart på undersökningen av övre Norrlands folkliga kultur. Man kan jämföra med den utomordentliga betydelse för all forskning rörande Norrland som Umeå universitet har fått - umearkeologerna t.ex. har gett oss en helt ny bild av Norrlands förhistoria. Umeå universitet var en jättesatsning i decentralisering, som visade sig framgångsrik och givande. Men om det är någon verksamhet som särskilt gynnas av decentralisering, så är det den som bedrivs vid våra dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkiv. För det är bra att befinna sig nära det man samlar och undersöker.

Men att FFÖN skulle bli ett DAUM med den ställning detta nu har, var ingalunda självklart. Vägen dit var kantad av kriser, men också av en och annan krans. Jag tänkte berätta lite om detta.

Först bör jag förklara vad FFÖN var. Initialförkortningar är bra ibland, för de kan dölja en del saker. Det FFÖN som blev DAUM 1971 hette Folkmåls- och folkminnesinstitutet för Övre Norrland, men det FFÖN som instiftades 1954 hette Folkmåls- och folkminnesundersökningen i Övre Norrland. De båda namnen anger arbetsuppgifterna.

FFÖN:s verksamhet bekostades från första början av landstingen i Norrbotten och Västerbotten och av Umeå stad, men bidragsgivarna ville småningom lägga över kostnaderna på staten. Den första krisen uppstod 1963, då FFÖN sökte statsbidrag. Något sådant beviljades inte, eftersom en utredning pågick om de svenska landsmåls- och folkminnesarkiven (ack dessa utredningar!). De norrländska bidragsgivarna fortsatte dock, lätt knorrande, sitt stöd.

Men när jag 1969, nykommen till Umeå, tog över efter Per-Uno Ågren som föreståndare, hade läget blivit prekärt. Visserligen hade utredningen samma år föreslagit att FFÖN, liksom dess systerinstitut, Institutet för ortnamns- och dialektforskning i Göteborg (IODG), skulle få statliga medel, men departementet följde inte utredningen. Våra gamla anslagsgivare ville då inte ställa upp längre, vilket man kan förstå.

Då ingrep Gösta Skoglund, gammal riksdagsman, kommunikationsminister och Norrlandsfrämjare, därtill uppmanad av Per-Uno Ågren. Han satte i gång sitt berömda "fotarbete", som han brukade kalla det, dvs han gick runt i riksdagskorridorerna och talade med folk. Men han motionerade också i ordets andra bemärkelse om att staten skulle ta det ekonomiska ansvaret för FFÖN. Han fick medhåll av statsutskottet, och ett positivt beslut klubbades i riksdagen strax före påsk 1971.

Vi blev så glada på FFÖN - det var väl då bara Gunnel Westerström, Per-Uno Ågren och jag där - att vi bjöd på lunch, ett avslutningskalas för FFÖN. Gösta Skoglund var med förstås och Lars Mårdell från universitetsförvaltningen, Karl-Hampus Dahlstedt och några till. Jag höll ett tal som kanske blev lite egendomligt. Det var i påskveckan och jag associerade till Strindbergs skådespel Påsk. Det råder där en svår ekonomisk kris i en familj, och den kastar en mörk skugga över långfredagen och påskaftonen. Men på påskdagen skiner solen upp, och en man som heter Lindqvist träder in i handlingen och löser oväntat krisen. Jag jämförde naturligtvis Gösta Skoglund med Lindqvist, och Skoglund verkade nöjd. Men när jag kom hem, tog jag fram Påsk och fann att Lindqvist i själva verket var en ruskig procentare, som för en gångs skull visade sig vänlig och efterskänkte en skuld. Jag hoppas att inte Gösta Skoglund också tog fram Strindbergs Påsk när han kom hem.

Det gick alltså bra för FFÖN men inte för systerinstitutet i Göteborg. När jag lite senare träffade dess föreståndare, docent Verner Ekenvall, skulle jag försöka säga någonting överslätande (det skall man aldrig försöka) och sa: "Ja, vi hade tur den här gången". "Det hade ni inte alls", svarade Verner fränt, "ni hade Gösta Skoglund". Och så var det ju. (Göteborgsinstitutet blev arkiv året därpå.)

Gösta Skoglund dog 1988. DAUM har anledning att med stor tacksamhet minnas honom.

Men ännu återstod ett orosmoment. FFÖN hade visserligen förstatligats, men organisatoriskt var inte allt klargjort. Vilken ställning skulle det nya arkivet ha? Det fanns faktiskt krafter i Uppsala som ville knyta verksamheten i Umeå till ett Uppsalaarkiv. Det kan verka egendomligt i våra

dagur, men knappast vid den tiden. Mälardalskapen hade ju i alla tider hållit sin hand över Norrland.

Sid 5

Det blev ordföranden i den nya myndigheten Dialekt- och ortnamnsarkiven och Svenskt visarkiv (DOVA), riksarkivarien Åke Kromnow, som fick den grannliga uppgiften att reda ut frågorna kring arkiven, bl.a. FFÖN:s framtida ställning.

Han kom upp till Umeå ett par dagar och informerade sig om läget. Jag märkte snart att hans åsikt var klar: Umeå skulle ha ett eget, helt självständigt arkiv - det hade ju nu ett eget universitet, och arkiven och universiteten hör nära ihop, menade han. Jag märkte också hur han sökte argument för ett heltäckande arkiv. Han blev t.ex. glad, när han hittade en samling ortnamnsuppteckningar, gjorda av Gusten Widmark direkt för FFÖN. "Men då har ju FFÖN egna originaluppteckningar av ortnamn också", konstaterade han belåtet. Jag minns att han sedan ringde extra från Stockholm för att kontrollera att det verkligen förhöll sig så med den där ortnamnsamlingen. Jag gissar att man i Uppsala hade hävdade att FFÖN bara hade samlat dialekter och folkminnen och därför inte skulle arbeta med ortnamn.

Lite senare hölls ett DOVA-sammanträde i Riksarkivet, och jag kallades dit som representant för FFÖN, eftersom dess ställning skulle diskuteras. Att det låg spänning i luften, visades av att den omtänksamme Åke Kromnow ringde innan och ville träffa mig före sammanträdet. "Vi måste prata lite i förväg. Det kommer två från Uppsala", sa han. Vi träffades, och han talade med mig och ingöt mod i mig. Fast jag var inte så orolig, för jag litade på honom. Han var en van förhandlare med stor auktoritet.

Sammanträdet gick bra. Åke Kromnow la fram det som en självklarhet att Umeå skulle ha ett eget fullständigt arkiv (även med ortnamn!), och så blev det. Därefter vidtog gränsdragningen mellan arkivens intresseområden. En Nordenkarta fanns upphängd, och man kände historiens vingslag från Knäred och Brömsebro. DAUM fick Norrbottens och Västerbottens län på sitt ansvar.

Åke Kromnow dog 1986. DAUM har anledning att med stor tacksamhet minnas honom.

I år kan DAUM fira 25-årsjubileum. Satsningen kring 1970 på ett arkiv i Umeå var framåtsyftande och har visat sig givande. FFÖN hade lagt en god grund, och DAUM har med stor framgång byggt vidare på denna. Arbetsuppgifterna har både vidgats och fördjupats. DAUM intar nu en självklar plats i det nordnorrländska kulturlivet med ett nära samarbete med många intressenter, med hembygdsföreningar och museer och naturligtvis alldeles särskilt med Umeå universitet.

Sigurd Fries

Sid 6

DAUM på Internet!

Uppdraget

DAUM har tillsammans med de övriga arkiven som ingår i Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI),

fått i uppdrag av regeringen att "öka tillgängligheten till materialet och nå större grupper med information om institutets verksamhet och publikationer". Arkiven skall också arbeta för att som ett långsiktigt mål kunna "tillhandahålla hela materialet digitalt för forskning och andra ändamål". Citaten är hämtade ur Kulturdepartementets regleringsbrev för 1995/96.

Ett sätt att nå de uppställda målen är att använda ny teknik. Genom kommunikation över datornätverk, vad som i dagligt tal kallas "Internet", får vi möjlighet att sprida kännedom om arkivet, men också att göra arkivets samlingar tillgängliga för fler intresserade.

Hemsidor och HTML

Det finns numera ett utmärkt tekniskt hjälpmedel att sprida information om arkivets verksamhet och publikationer till större grupper, nämligen World Wide Web (www). På www kan man publicera elektroniska informationsblad s.k. hemsidor (HTML-dokument), som ligger tillgängliga dygnet alla timmar, och går att nå från datorer över hela världen!

När DAUM i december 1995 etablerade en fast datorförbindelse med Umeå universitet blev ett av de första projekten att skapa en sådan hemsida, som nu kan nås på adressen <http://www.umu.se/daum/>.

Man kan i stora drag beskriva en hemsida som ett textdokument i elektroniskt format, där det ges möjlighet till stor variation i layout, och där vissa av textorden fungerar på liknande sätt som sidhänvisningar gör i en tryckt text. En väsentlig skillnad mot tryckta texter är emellertid att medan man i dessa får söka sig fram manuellt till en hänvisning, så sker detta automatiskt i ett HTML-dokument, genom att man helt enkelt klickar på det aktuella textordet. Möjligheten att förflytta sig inom en och samma text och mellan olika texter genom att klicka på ett ord gäller naturligtvis inte generellt för varje ord på en hemsida, utan bara de ord som textförfattaren märkt som hypertext-ord, och som på datorskärmen vanligtvis presenteras i blå text och understruken.

Hemsidan är egentligen ett vanligt dokument där ord och fraser försetts med s.k. HTML-märkning (Hyper Text Mark up Language), en internationell standard, baserad på SGML (Standard Generalized Mark up Language). HTML-märkningen bestämmer hur texten presenteras på skärmen hos den som besöker hemsidan. Märkningskoden består av bokstavskombinationer omgivna av vinkelparenteser, som placeras in i textflödet, t.ex. HR omgärdat av vinkelparenteser, betyder "vågrätt streck, som avgränsare", BR betyder "ny rad", osv.

Vi ska emellertid nu inte förlora oss i hur man märker upp ett textdokument med HTML-kod - låt oss i stället gå vidare och få en inblick i hur DAUM:s hemsida ser ut.

DAUM:s hemsida

På DAUM:s hemsida presenteras en innehållsförteckning med "länkar" (automatiska hänvisningar) till andra dokument, och jag beskriver här kort innehållet i DAUM:s elektroniska informationssidor.

Ungefär så här ser vår hemsida ut på datorskärmen:

Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI)

DAUM

Dialekt-, ortnamns-, och folkminnesarkivet i Umeå

Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM) är ett statligt arkiv, som har till uppgift att samla in, bevara, bearbeta och ge ut material om dialekter, ortnamn, folklig kultur och lokalhistoria. DAUM:s ansvarsområde omfattar i första hand Västerbottens och Norrbottens län.

- [Sök i DAUM:s arkivdatabas](#)
- [Tillgängligt arkivmaterial, service](#)
- [Förteckning över de enskilda samlingarna](#)
- [Så här får du kontakt med oss](#)
- [Daumkatta](#)
- [Övriga länkar](#)

Om du vill skicka meddelanden eller synpunkter till DAUM – [Klicka här!](#)

Under namnet och den fina handritade logotypen, kommer en uppställning av hypertext-hänvisningar (länkar) till andra dokument. Genom att klicka på dessa rader kommer man alltså vidare till andra textdokument.

Den första länken i uppställningen på hemsidan, "Sök i DAUM:s arkivdatabas", berättar jag om i ett särskilt avsnitt nedan. Vi börjar i stället med "Tillgängligt arkivmaterial, service". Där presenteras DAUM:s arkivmaterial, en kort historik över arkivet, de verksamhetsområden vi inriktar oss på, samt de publikationer som DAUM ger ut.

I "Förteckning över de enskilda samlingarna" listas innehållet i de enskilda samlingar som finns på arkivet.

"Så här får du kontakt med oss" lämnar information om telefonnummer, e-postadresser, postadress, öppettider, osv.

Under rubriken "Daumkatta" kan man läsa de senaste numren av tidskriften med samma namn, i digitalt format.

Sid 8

Den sista punkten "Övriga länkar" innehåller en samling www-adresser till inrättningar som gränsar till DAUM:s verksamhetsfält.

Längst ner på sidan har man som besökare möjlighet att med ett enkelt handgrepp skicka e-postmeddelanden till DAUM.

Sök i DAUM:s arkivdatabas

I inledningen omnämns regleringsbrevet, där man bl.a. kan läsa att arkiven ska "tillhandahålla hela materialet digitalt". Under punkten "Sök i DAUM:s arkivdatabas" får man ta del av resultaten av

ett sådant inledande digitaliseringsprojekt.

Allt nytillkommet material har sedan 1989 registrerats i en databas på DAUM, och från och med förra våren har även material från tiden före 1989 börjat införas. Registeratabasen kan delas in i sex underavdelningar: *Bibliotek, Inspelningar, Skriftliga samlingar, Tidningsurklipp, Noter* samt *Diarium*. Under 1996 kommer även DAUM:s särtryckssamling att läggas in.

Registerdatabasen exporteras från databasprogrammet Access i en ASCII-kopia till DAUM:s www-area, där den uppdateras en gång i månaden, allteftersom nytt material matas in i databasen. Här kan man göra frisökning på uppslagsord, i de för närvarande c:a 15 000 posterna i databasen. Själva sökningen i databasen sker genom ett program (ett CGI-script) som manövreras från HTML-dokumentet. En sökning går till på följande sätt: först markerar man i vilken av databasens sex underavdelningar man vill söka, genom att klicka i en ring framför aktuell underavdelning. Därefter skriver man in det (eller de) ord man vill söka på, väljer om det är "helt ord" eller "del av ord", och klickar på "sök"-knappen. Efter några sekunder kommer sökträffarna fram på en ny skärmsida. Det är faktiskt inte svårare än så!

DAUM är det första av arkiven inom SOFI som tillhandahåller denna söknings-service, men arkivet är för den skull ingalunda unikt i landet. Se t.ex. Forskningsarkivets hemsida <http://www.foark.umu.se/>, eller det norska Dokumentasjonsprosjektet <http://www.dokpro.uio.no/>, som båda erbjuder goda sökmöjligheter från sina www-sidor.

Framtiden

Den presentationsmetod baserad på datornätverk som beskrivs ovan, ger oss också en fingervisning om hur framtidens arkiv kan komma att se ut och användas. Jag påminner om citaten i det inledande avsnittet. Där omnämns bl.a. en totaldigitalisering av arkivens material som ett långsiktigt mål. Vi kan nog räkna med att en sådan digitalisering kommer att genomföras. Emellertid lär det nog dröja ännu en tid innan DAUM:s hela material blir tillgängligt via Internet. Men redan nu kan man alltså göra datorsökningar i vår registerdatabas över Internet, innan man kommer på besök för att ta del av själva materialet i DAUM:s samlingar.

Ola Wennstedt

Sid 9

Undersökningen och musiken.

FFÖN (Folkmåls- och folkminnesundersökningen i Övre Norrland), nuvarande DAUM, kan ibland - i handlingar från tidigt 50-tal - omtala sig själv som Undersökningen. Detta ord i stiftelsens titel var medvetet valt för att understryka arbetets aktiva karaktär (enl. P.M. i FFÖN:s aktarkiv, ser.A1) . Man kände hur bråttom det var att fånga bilden av det förflutna, med folkets egna ord, i en tid av allt snabbare samhällsförändringar.

Rullbandspelaren var vid denna tid en nyhet som kombinerad med språkvetenskapare skulle fylla ett behov som museifolk tidigare hade känt i sin insamlings- och inventeringsverksamhet: att med precision kunna återge det talade (och spelade).

Man letade reda på minnesgoda berättare, gärna (eller helst) dialekttalande, som ofta med stor inlevelse delade med sig av sina minnen. Sång och musik återfinns lite här och där bland

intervjuerna som innehåller vitt skilda ämnen. På ett av dessa band kan man höra Elias Svande i Hunneberg, Vilhelmina. Året var 1955 och intervjuare var Karl-Hampus Dahlstedt. Inspelningsapparaturen, en Grundig Reporter, sköttes av Per-Uno Ågren och med fanns också redaktör Sven Hansson, Vilhelmina.

Jordbrukaren Elias Svande (f.1891), som även hade varit kronotorpare och skomakare, besöktes troligen främst i sin egenskap av fiolspelman men berättade också om åtskilligt annat; om morfadern-målaren Olle Hållén, fåglar, samiska låneord m.m. Elias spelade några låtar och mellan dessa så berättade han om spelmän i trakten och om hur han själv lärde sig spela.

Följande exempel ur intervjun återges i fri översättning från Elias ålderdomliga Vilhelminamål.

"Ja, då jag var sex-sju år, så kom jag på att jag skulle göra mig en fiol. Jag skulle få följa med till Karl-Olle i Nästansjö, eller Hunneberg som det nu heter. Jag var så rädd för vatten. Mamma lovade mig det, att bara jag underkastade mig så hon fick tvätta mig, så då skulle jag få följa med till Karl-Olle och höra på då han spelade. Och då lärde jag mig en låt på det viset. Andra låten lärde jag mig ävenså efter Karl-Olle på det viset. Jag for och gick, följde mamma dit i flera somrar, för vi var ju närmsta grannar. Följden blev den att jag lärde mig fyra låtar. Jag fick till fiolen så pass att jag fick strängar på den, av katt-tarmar. Då hade det gått så lång tid att jag nästan hade lärt mig melodin på dom fyra låtarna. Men jag kunde inte stämma fiolen. Då fick jag tag på ett gammalt munspel som jag plockade stämmorna ur, de som lät likadant som fiolsträngarna, fyra stycken. Jag blåste på dem och så lärde jag mig stämma fiolen".

"Bland annat så hjälpte mamma mig med en låt som kallas för "Vitterpolska". Och då jag hade lärt mig den så fick jag tag på....Herregud!..Jag hade stråken av sådan där björntråd som jag sträckte och hade kåda på. Jag tog kåda från granar, brände den och strök den på tråden. Den stråken hade jag ända till då att jag var tolv år, om sommaren. Då tänkte jag att jag skulle skaffa mig tagel i stråken. Men jag fick inte tag i något tagel och vi hade ingen häst. Då på vintern så gick jag i skolan i Nästansjö. Det var en halv mil att gå. Under den vintern plockade jag upp etthundratio tagel ur dyngan från hästarna som drog provianten till Dikanäs. Det var inga sötebrödsdagar att gå i skola på den tiden. Jag fick lära mig leva ändå och lära mig spela på det vis det gick. Jag lärde mig fyra låtar innan jag fick råd att köpa strängar. Och då var ju fiolen så dålig, så det var ju ingenting. Det var nödhjälp, men det var ju den första som jag gjorde. Jag gjorde mig en till och den blev bättre".

Intervjuaren Karl-Hampus Dahlstedt ställde, till glädje för eftervärlden, en del frågor av fiolteknisk natur, bl.a. om "ljudsträngen" (en extra medljudande sträng, dock ej att spela på).

"Ja, den har jag sett. Det var femte strängen. Den gick under greppbrädan och gick ut i halsen".

Hade Karl-Olle i Hunneberg ljudsträngen ?

"Du förstår, jag var så liten, så jag minns inte om han hade ljudsträngen eller inte. Men åtminstone fyra strängar hade han att spela på...och jag fick väl aldrig ta i hans fiol. Nej, aldrig. Han var egentligen räknad för storspelman på den tiden".

Elias blir tillfrågad om strängarna av katt-tarmar som han hade nämnt i början av intervjun.

"Katt-tarmarna, dom hade jag i nödfall då jag inte hade något annat att göra. Katten har en så lång tarm att du kan få strängar på fiolen, så när som på basen. Kvinten tvinnade jag på ett sådant där nätsnälle" [= redskap vid nättillverkning].

"Så gjorde jag en knut, av lagom längd, så lade jag ihop den tvådubbelt. Det var alten. Då hade jag kvinten och alten, men tylón [tenoren?], den fick jag lägga tredubbelt. Då var tarmen slut och då brukade jag göra basen av sena. Bensenan från ren eller ko var fin. Mamma brukade sno ihop snören och då hjälpte hon mig med att gnaga senorna jämna".

Sune Jonsson skildrar de västerbottniska avfolkningsområdena i sin bok "Bilder från den stora flyttningen"(Stockholm 1964). Där finns Elias och Elisa Svande avporträtterade.

Deras granne berättar: "Och det är ingen som vill komma hit och ta över efter han. Han och jag är ensammen kvar".

Vilhelmina 1955. I källaren hos Dr. Dahlstedt (Karl-Hampus D:s far). Per-Uno Ågren, Elias Svande och Karl-Hampus Dahlstedt.
Foto: Sven Hansson.

Staffan Lundmark

Sid 11

Spänningen och stönkråkan. Några ord om fåglar och fåglars namn

Dags för fågelbok och kikare! Riktiga ornitologer lever ett hektiskt liv om våren. Dygnet räcker sällan till. Vi andra ser och hör så mycket mindre, men ändå, varje vår är det likadant också för oss. Tänka sig, nu är lärkan i Skåne, nu har tranorna hunnit till Hornborgasjön. Snart är de här!

Det omskrivna flyttfågelmotivet i svensk diktning handlar väl egentligen mindre om fåglarna själva än om själens längtan till en bättre värld. Bakgrunden är ändå densamma, om man är skald eller inte, en årlig häpnad över fåglarnas flerhundramila färd mot ljuset i norr.

Ofta bedömer vi fåglar - liksom all natur - efter mänsklig mätsticka. Vi vet, att vi - aningen

skamset - fram på höstkanten än en gång skall förstå att uppskatta de trogna som stannar kvar: talgoxen, kråkan, skatan. Vi vet att vi lätt kan förnimma en skälvning av moralisk upprördhet inför göken som inte tar sig an sin avkomma. Den obegripliga naturen är full av tecken att tolka. Betyder tecknen något för dig och mig? Kan kanske fåglars plötsliga uppdykande innebära något? Ja, att t ex talltitan är en lyckofågel vet många.

"I Nederluleå, där talltitan är känd under många namn: *dortöit* (möjl.= dorgtita, av *dorg*, 'gran- eller tallris'; *titär* ett ljudhärmande ord), *djipp-djeit*(=gipp-get), *djeet*, *spititjet*, *spititet* (de sista ljudhärmande, efter lätet), har hon särskilt ansetts båda lycka på jakt. "Mötte man '*djeten*' (getorna), när man var ute för att jakta eller för att vittja våorna (=fångstredskapen), så var det ett gott tecken; särskilt var det bra, om man mötte en svärm av dem. Ju mer de kvittrade, dess bättre blev jaktlyckan. Det var riktiga 'löcklifogglo' (lyckligfåglar), de där getarna", berättade en jägare." (Edvin Brännström, s 153-154).

Lavskrikan, i Nederluleå kallad *reofögel* (rödfågel) eller *reodoll*(rödolle) var däremot en fruktad olycksfågel. "Det värsta jägarna visste var att möta *reoföggla*, när dom gick för att jakta eller vittjavånorna" (Edvin Brännström, s 156-157). Liknande föreställningar är gamla och vitt spridda. Från trakten av Umeå rapporterar Pehr Stenberg i början av 1800-talet om att rödfågeln "är något obehaglig at på se, flyger klumsigt men ej längre än ifrån träd till träd i sänder; --- Allmogen har illwilja till denna fågel såsom efter dess tanka warande en olycks fågel, när man honom träffar, hwarföre de då merendels säga: *twy dæg gam rouwfohl. tarma ut å dugn in å dæg twy dig gamla rouwfohl, må tarmarna wändas ut och dun in på dig*" (Pehr Stenberg, s 106). Många är fö de dialektala namnen på lavskrikan i norra Sverige. Det mest kända i inlandet är säkerligen *koxik* (och liknande), ett ursprungligen samiskt ord.

Fågelnamnen är många och skiftande, både i fågelböcker och i det folkliga bruket. Bakgrunden till namnen växlar. Oftast handlar det väl om utseendet, framför allt för arten karakteristiska färger. Ibland kan namnen i dagens språk visa på sammanhang som inte är omedelbart självklara. Ordet *snäppa* är besläktat med *snipa* och syftar på fågelns långa, smala näbb. I engelskan finns motsvarande ord *snipe*, men där syftar ordet på de fågelarter som i svenska fågelböcker brukar betecknas som beckasinfåglar, ordet *beckasin* från franskans *bécassine*, vari ingår ordet *bec'näbb*'. Egenheter i livsstilen kan generaliseras: *spänning* är i nordnorrländska dialekter en benämning på alla rovfåglar utom ugglor. I namnet återfinns verbet *spänna*, 'gripa med klor'. Man upptäcker när man jämför fåglars namn att det likaväl som det finns en folklig botanik finns en folklig ornitologi där indelningen av fågelriket är annorlunda än i den vetenskapligt systematiska ornitologin. Den strävar nämligen efter en stramt logisk namngivning av typen *enkelbeckasin*, *dubbelbeckasin*, *halvenkel beckasin/dvärgbeckasin*(för beckasinfåglar av olika storlek och delvis olika utbredning). Så mycket mer uttrycksfulla är då t ex dialektala benämningar av enkelbeckasinen såsom *myrmäkra*, *himmelsgeta*, *mjäckergeta*, *villjeta*, *horsgök*.

Om fåglars sång har mycket skrivits. Ibland försöker man i böckerna återge fågellåten med olika bokstavskombinationer som ofta kan vara rätt svåra att höra inom sig. Då är det lättare att sätta sin lit till alla goda inspelningar som finns att tillgå. I själva namnen lägger vi ofta märke till ord som försöker återge en ljudkaraktär. Ta t ex *myrmäkra* (enkelbeckasin), *gäddfräs* (bergfink), (gårdsmyg), där 'bräkandet', 'fräsandet', 'knorrandet' berättar om de intryck som ljuden ger på åhöraren. Bergfinken kan för den delen också kallas *fräs sparr*, *bräksparr* och *knorrtint*.

Fåglar spår väder, menar man och ofta handlar det om regn. *Regnkricka*(*regenripp*, *regenkrikk*) är på sina håll namnet på spillkråkan: " *Hoir do regenrippa, no sko ne sträks regen*" (Jan-Olov Nyström, Ordbok över lulemålet, s 135) Spillkråkan kan också gå under andra namn: "Stön-kråka, pilkråka, spilkråka --- Har sitt namn af sitt stänkande läte och likhet med kråkan i anseende till färgen. När denna mycket skriker och wäsas, så blir säkert snart regn, heter ock worpripp." (Pehr Stenberg, s 128)

Fågelnamn kan konkret ange tidens gång. Namnet på den ovan nämnda *gädd* fräsen (bergfinken) berättar att den börjar sjunga samtidigt med gäddleken. "He jer int lönt sätt ut ryssjen, he ha int hörts nan gäddfres", citerar Otto Holm från Lövånger. Ett dialektalt namn på bivråken, nämligen *kärnmatahöjk*, syftar på att ungarna flyger ut när kornet matar, dvs är moget.

De folkliga fågelnamnen är påhittiga och ofta drastiska, de berättar mycket, både om fåglarna och om språkanvändarna, om språket självt och om de föreställningar som finns omkring fåglarna.

De som är intresserade av undersöka fåglars namn och föreställningar om fåglar och som vill berätta om sina iakttagelser föreslås ta kontakt med oss på DAUM. Vi vill gärna veta mera! Skriv eller ring! Adressen finns längst bak i DAUM-KATTA .

Några litteraturtips:

Boström Andersson, Rut, Folkliga fågelnamn. Artnamn för beckasinfåglar i nordiska språk, 1996

Brännström, Edvin, Något om fåglar i Norrbotten, som bringa lycka, olycka och död (Norrbotten 1929)

Fischer, Wilhelm, Västerbottniska fågelnamn (Västerbotten 1980)

Hammarin, Lars, Fågeltro i Jämtland, 1990

Holm, Otto, Lövångers högre djurvärld. II. Fåglar (Västerbotten 1939)

Tillhagen, Carl-Herman, Fåglarna i folktron, 1978

Norrländsk uppslagsbok, 1993-

Ett par citat ovan är hämtade ur Pehr Stenberg, Ordbok över Ume-målet. Boken är utgiven av Gusten Widmark, 1966.

Jan Nilsson

Sid 13

Carl von Linnés besök på Lycksamyran år 1732

2. June...

Straxt äffter begynte Myrar, som mäst stodo under vatn, dem måste vij gå en hehl mihl, tänk med hvad möda, hvart steg stod up til knäs, råkade eij på tufor(1), gick längre. Somlige städs gick diupet utan botn, att vij måste vända hela tracten om. Våra kängor voro fulla med kalt vatn, ty

kählen låg på sombliga ställen, hade jag skulla utstådt detta för ett delictum capitale hade detta straffet varit crudelt, men hvad skall jag nu säga. Jag önskade då aldrig hafva påtagit mig denna resan. Och på dett alla elementer skulle vara contraira, rägnade och blåste till. Jag undrade siälf att jag med lifvet kom öfver; doch maxime delassatus. Sedan vij sökt den nya lappen allestädes frustra, satte vij oss nider sedan kl. var 6 om morgonen, vrida våra våta kläder och torkade vår kropp, fast kalla nordan vädret skadade oss så myket på ena sidan, som elden brände på andra, och myggen stucko ad latera. Nu var jag itinere satiatus. Hela denna Lappens land var mäst myra, hinc vocavi Stygx(2), aldrig kan Presten så beskrifva hälftete, som detta är ej värre. Aldrig har poeterna kunat af måhla Styx så fult, där detta ej är fulare. Stygium penetravi. Vi gik åht villa marken, ej vettandes hvar nästa granne, som ej här varit på 20 åhr, gik åstad, då jag hvilade mig vid elden att söka äffter honom, jag önskade nu ingenting mehr än att få resa floden tillbakas, men jag fruchtade att gå vägen till håpen igen, ty jag viste min kropp var ej järn eller ståhl. Jag önskade få gå 8 mihtar eller 10 i torr vägg tillbakas till håpen men gafs ej tillfälle. Lapparne som äro födde att slita ondt såsom foglen att flyga, jämrade sig, att de aldrig så varit frame, jag ymkade dem.

En myra (Lycksmyran, emädan af henne rinner en bäk till Lyksele, cur non Olycksmyran?) var full af ochra och vatn med tunica på, ty lærer finnas Myrmalm till järn.

3 June(3). Vij väntade långt på dagen inemot kl. 2 äffter middag äffter den utskickade lappen, som omsider kom helt tröt, hade söcht så många stabula fåfångt. Med honom kom ett folk jag viste ej om dett var man eller qvinna; jag tror aldrig att Poeten så nätt afbildat en furia, som icke denna bättre henne repræsenterade, att man ej utan orsak måste tro att hon var komen från Styxt(4). Hon såg uht helt liten, ansichtet var helt svartbrunt af rök(5), ögonen bruna, lysandes, ögonbrunen svarta, håren helt beksvart, svart och omkring hufvudet nedslaget, här på satt en röd plat myssa, kiortelen var grå och i bröstet, som såg uht likt grodo skin hände långa slankande bruna pattar, men messing mallior stodo omkring(6), omkring sinus hade hon(7) en görel, på fottren kängor. Jag blef rädd af hennes första åskodande.

Siälfva(8) furian talar doch till mig med vesamhet och med ymkan:

"O du stackars karl, hvar för en svår ödets hvilkor har drifvit dig hit ingen för vågat sig, jag har ännu ej sedt främat. Du stackars karl hur har du komit hit eller hvar vill tu, ser tu hvad for boningar vij hafvom, ser tu med hvad for möda vij kunnom koma till kyrkian."

Jag frågade henne väg att komma någon värt, antingen fram eller tillbakas, doch ej den jag komit dit. "Nijij(9) karl, du måste tillbakas sama väg du kom, ingen anor väg gifves; den slipper du intet. Eij håller är dig möglig gå vidare, ty åen flodar alt för starkt; af oss får tu ingen hiälp till din resa ty min

(1) Tycks stå: *råkade på ej på tufor*. Kanske fann L. att han glömt *ej*, skrev det men glömde stryka *på*.- *tufö* osäker läsning. 1889 och 1913 har *tofös*, som det nog närmast tycks stå. Dock finns en krok ovanför f som kan gälla ett *u*. Slutbokstaven ser ut som *s* men kunde vara *r*.

(2) Rimlig läsning. Möjl. kunde *x* läsas som *t*. Jfr nedan.

(3) I ms rättat från *Maj*.

(4) Mkt svårläst på grund av ändring. *x* tycks säkert. Därefter möjl. *t*, ev *s*, i så fall fr. början *Stygs*.

(5) Frfr *ögonen* står *håre* som strukits.

(6) Efter *omkring*, står *på*, som strukits och ersatts med *omkring*.

(7) Ms saknar *hon*.

(8) Frfr *Siälfva* har stått *Hon tal* som strukits.

(9) Efter *Nijij*(som det faktiskt står) har L. skrivit *Du ka*, som dock strukits.

Sid 14

man är siuk, som dig skulle mottaga, utan kan du koma till nästa granne som ligger 1 mihl här från, kanske (där du finner honom igen) han hiälper dig, men jag tror dett är aldeles fåfängt". Jag frågade huru långt var till Sorsele. - "Dett vete vij ej" svarade hon, "doch komer du ej tijt före 7 dagar här äffter i detta föret, sade min man." Jag som redan kände mig siuk af så stor strapsering genom mörkor(10) helt många och långa, genom mina egna sakers bärande, ty lappen bar båten, genom natvakande, genom dett jag intet fåt någon kokes mat på någon tijd, genom mycket vatn drikande; ty annat än fisk (offta full med matskar och osaltad) och vatn gafs ej till uppehälle, jag hade förgåts där icke prästmor gifvet mig ett stycke specke renköt med mig, dett doch för min mage utan bröd var myckit ond, och gik bort osmält(11). Jag önskade då än engång råka folk att få äta supesmat, och vågade icke, som laxen, springa upp åt floden till min totala ruin. Jag frågade om hon hade någon mat för mig? "Nije! utan tu vill hafva fisk." Jag såg på den färska fisken, som var full med matsk i munen, hvilken mättade mig af blotta på seendet, men styrkte ej. Jag frågade äffter reentunga, hvilken de pläga torka, och sällia, hvilken för sin behageliga fetma nog af förnäma æstimeras. Niji(12), svarades, än renost, ja, men ej på 1 mihl när. Om jag hade honom fingo jag köpa? Intet vill jag svarade hon att du af hunger skulle dö i mitt land. Då jag gick forbij deras koja låg där 3 ostar under ett tak, utan väggar, jag tog den minsta, menandes doch ej behålla honom, utan lofven, älst restituera honom, jag köpte och honom af henne.

Stycket är hämtat ur en ännu inte publicerad utgåva av Carl von Linnés *Iter lapponicum* 1732. Sigurd Fries och Algot Hellbom står för tolkning och bearbetning.

Carl von Linnés teckning av en håp i Lycksele lappmark.

(10) 1913 har *mårkor*, men L. tycks ha skrivit *ö*, inte *å*.

(11) L. har skrivit *halfsmält* men strukit över *half* och skrivit *o* ovanför.

(12) Osäker läsning. Trol. blott 2 prickar över raden. Dock knappast *Nije* som ovan.

Sid 15

Att gå till änges på Lycksamyran

Norrländsk uppslagsbok kan berätta att namnet Lycksamyran har umesamiskt ursprung, *Liksjáhpie*, och innehåller ett samiskt ord som beskriver något som svänger eller vibrerar. Att myren var så sank och gungande skulle då vara orsak till att myren fått sitt namn.

I början av 1800-talet började bönderna i Bastuträsk (nuvarande Gunnarn) att slå myrhö på Lycksamyran. Liksom 1732, när Carl von Linné var på besök, var vårfloerna svåra och myren mycket vattensjuk. I mitten av förra seklet började man därför bygga dammar i Juktån och gräva diken och kanaler på myren. På så sätt kunde man bemästra vattenflödet och ta ut större skördar. Dikesgrävningen var ett stort företag och det sista diket slutfördes först på 1920-talet. På våarna ledde man ut vattnet på myren och lät den översvämmas. Sedan fram på sommaren öppnade man dammarna så att myren hann torka upp fram till slått-anna. Varje bonde hade ett eget skifte på myren och egna myrhölador och på den milslånga myren stod ladorna tätt. Uppemot hundra lador lär det ha funnits där som mest. Vartannat år fick Lycksamyran "fönn" - ligga i träda - och man slog då andra myrar i stället.

Min farmor Frida följde två av sina bröder till änges på Lycksamyran några somrar under andra hälften av 1910-talet. En måndagsmorgon i slutet av juli gav de sig iväg. Frida bar smörasken, mjukkakun (= mjukt tunnbröd) och räfsorna. Manne och Henning delade på återstoden av packningen; liar, en kittel, fil i en tioliters filflaska av trä, havregryn att strö i filet, rökt fläsk och rökt kött, kornmjöl att koka gröt av och så kaffe förståss. De rodde upp efter Juktån till dess att forsarna gjorde det omöjligt och gick sedan de återstående kilometrarna upp till myren. Det första de gjorde när de kom fram, var att slå lite myrhö att ligga på i ladan till natten och så tog de in en fuktig myrtorva som lades innanför ladudörren. Sedan gjorde de upp eld ovanpå torvan och kokade sig kaffe.

Frida skulle ju räfsa efter två karlar och kunde nog inte hålla jämna steg med dem utan blev efter. Manne och Henning slog i strängar och Frida räfsade till lämpliga famnar. När bröderna hässjade hann Frida ibland i kapp så pass att hon hann göra "upptag", dvs. räfsa ihop det hö som blev kvar när bröderna hässjat famnarna. Det var nog inte alldeles lätt, varken att slå eller räfsa, för myren var mycket sank och de gick blöta upp till knäna. Tuvor och knölar var i vägen för slåttarna och här och där stod det en myrtall. Så fick man se till så att man inte gick ned sig, för på Lycksamyran finns djupa vattenhål, nästan som brunnar, och en del är bara någon meter i diameter. När man slog i närheten av Lycksbäcken och intill ett sådant vattenhål, kunde det hända att gäddan slog efter lien. Att slå på myren var som att agna åt myggen. Ängesfolket smorde sig med beckolja mot insekterna och det sved när svett blandade sig med beckoljan och rann ned i ögonen. Under dagen hann de göra rast ett par gånger och äta fil och rökt fläsk och så vid niotiden gjorde de kväll. Fanns det flera slåttare i närheten så ropade man till varandra när det var dags att sluta för dagen. Frida kokade kornmjölsgröt, som de åt med fil, och så hängde hon upp sina blöta kläder och ställde sina skor på tork innan hon gick till vila i ladan. Nästa morgon åt de kallgröt och drack kaffe, och så begav de sig ut på myren igen.

Så gick veckan. På lördag slog de en stund från morgonen och sedan gick de hemåt till Gunnarn. När de kom hem blev de behandlade som ett "främmanfolk" och de fick nygräddade vetmjölsvåfflor och kaffe. De var hemma över söndagen och på måndag morgon gick de åter till änges. Slåttern höll på i två till tre veckor för Fridas del och hon minns ängesslåttern som något roligt och spännade, även om det var mödosamt arbete och trots att hon fick vara rädd för åskan ibland.

Ängesslåttern på Lycksamyran tog slut under 50-talet och myren besöks numera mest av jägare, fågelskådare, hjortronplockare och en och annan som vill vandra till Carl von Linnés vändpunkt.

För den som är intresserad av att besöka den plats där Linné vände, finns det numera en snitslad gångstig att följa. Men trots att Juktån idag är reglerad och blott en skugga av sin forna storhet, så bör man nog vänta till fram emot midsommar innan man ger sig ut på myren.

I hembygdsboken Bastuträsk - Gunnarn 250 år, kan du läsa mer om myrhöslåttern på Lycksamyran.

Angelica Lindgren

Sid 16

HAR DU INSPELNINGAR FRÅN RADION?

Sid 17

RÖDA KARTANS SAMISKA ORTNAMN

Kartans tecken avser: 1) lulesamiskans nord- och sydgräns, 2) samiskans nuvarande utbredning mot öster, 3) gränsen för finskans utbredning i norra Sverige.

Sedan några år tillbaka har fjällvandrare i Norrbottens fjällvärld haft möjlighet att bruka kartor, där

de samiska namnen är redovisade med gällande nordsamisk ortografi. Inom kort kommer också samiska namn i vedertagen stavning söder och öster om fjällkartornas områden att återfinnas i tryck, denna gång på Röda kartan (1:250.000). Lantmäteriverket i Gävle reviderar den kartans nordliga blad i år. Införandet av nu gällande samisk stavning grundar sig på internationella konventioner om bruk av minoritetsbefolkningars ortnamn på allmänna kartor. För de norska och finska samernas del finns det samiska språklagar, som ytterligare stärker samernas rätt att få sina ortnamn införda på allmänna kartor efter de regler som i övrigt gäller för samiskan. Ann-Christin Mattisson, tidigare verksam vid LMV, ger i informationsskriften *Samiska ortnamn på fjällkartorna, Ortnamn och namnvård 3*, en allsidig belysning av samiskt ortnamnsskick och vad som hittills har hänt i fråga om kartornas samiska namn.

Man märker på många håll ett ökat intresse för namnfrågor i den samiska och finsktalande befolkningen i norr. Följande passus i direktiven (1994:57) till kulturutredningen återspeglar även en positiv hållning till folkligt namnskick hos våra högsta myndigheter: "Enligt regeringens mening är det angeläget att ortnamnen tas till vara som en del av landets kulturarv. Det finns också språkvårdande, sociala och funktionella motiv för att ortnamnen skall behandlas med aktsamhet. Ortnamnen är ofta uttryck för äldre tiders lokala eller regionala särdrag. Vissa platser kan ha flera hävdvunna namn, i norra Sverige exempelvis både ett svenskt och ett samiskt. Det bör därför uppfattas som

Sid 18

god ortnamnsned att bevara ett hävdvunnet ortnamn för en viss plats eller lokal så länge den namnbrukarkrets namnet tillhör använder eller vill använda namnet."

Den samiska namntätheten är naturligtvis störst i fjällregionen, men bland de drygt tre tusen samiska ortnamn, som jag vid årsskiftet bearbetade inför LMV:s nytryckning av Röda kartan, finns det även många bebyggelsenamn av samiskt ursprung. På den översiktliga kartan ovan ser vi orterna Kiruna (samiska *Giron*), Gällivare (*Váhtjer* eller *Giellevárre*), Jokkmokk (*Dálvvadis* eller *Jáhkâmáhkke*) och Arjeplog (*Árjepluovve*). Det finns naturligtvis många andra bebyggelsenamn, som kan studeras på de kartor som kommer. Ammarnäs (*Gávttjávrrie*), Arvidsjaur (*Árviesjávrrie*) och Malå (*Máláge*) ligger däremot söder om det område, som nu har behandlats (tecknet över *-á-* visar att det är långt). Som exemplen visar kan samma ort ha flera samiska namn, vilket beror på att myndigheterna inte följde det primära namnbruket bland samerna.

På de nya kartorna kommer man således att återfinna inlandets viktigare samiska natur- och bebyggelsenamn i de områden för vilka nord- och lulesamisk stavning gäller. I detta skede har däremot inte de stora norrlandsälvarnas namn tagits med. Jag tänker på namn som Kalixälven (*Gáláseatnu*), Luleälven (*Julevuädno*), Piteälven, (*Byöhdameiednuo*), Skellefteälven (*Syölddateiednuo*) och Umeälven (*Ubmejeiednuo*). De stora kuststädernas namn, som motsvarar älvnammens förleder, och en del andra större orter nedanför lappmarksgränsen hör till de samiska ortnamnsminnen, som återspeglar en äldre och vidare samisk bosättning i området. Orter av denna kategori med samiska namnformer är t.ex. Tärenö (*Deargget*), Korpilobolo (*Dállogilli*), Junosuando (*Cunusavvon*), Kalix (*Gáinnas*), Råneå (*Rávna*), Boden (*Sutttes*), Älvsbyn (*Ientjavállie*), Lycksele (*Likssjuo*) och Umeå (*Ubmeje*).

Jag har föreslagit att det fortsatta arbetet med kartornas samiska namn bedrivs nära kontakt mellan det samiska språkrådet (*Sámi giellaráddi*) med kansli i Kiruna, Dialekt-, ortnamns- och

folkminnesarkivet i Umeå (DAUM) och Lantmäteriverket i Gävle. Det vore naturligt om den samiska arkivarietjänsten vid DAUM gavs en samordnande funktion i ett sådant arbete. Det kunde ha formen av ett projekt, för vilket särskilda medel avsättes. De kompetenser som finns för ett sådant arbete bland skolade samer bör då även utnyttjas. Det arbete som utförs skall innehålla både ett effektivare bruk av arkivmaterial och andra skriftliga källor och bör vara inriktat på att utföra kontroller i fält med målet att öka namntätheten i tidigare eftersatta områden. På det sättet skulle ett viktigt språkligt och kulturhistoriskt material bevaras för framtiden.

Ortnamnen i norr - och det gäller både de samiska, finska och svenska namnen bär information om befolkningens bosättningsförhållanden, kulturella aktiviteter och språkliga kontakter. Det har visat sig att ortnamn är föremål för ett närmast omätligt studieintresse i befolkningen. Inte minst de många samiska arbetsgrupper och studiecirkelar inriktade på namnfrågor i inlandet, visar det. Vi som utforskar namnen och brukar dem som vetenskapliga källor för kunskap om språk och kultur, ofta i mycket avlägsna tidsskeden, har förståelse för detta. Vi ville därför att kartorna skulle redovisa namnen så korrekt som möjligt och att namn som är i bruk men som tidigare av olika anledningen inte tagits med på de topografiska kartorna, skulle bli redovisade.

Olavi Korhonen

Sid 19

[SKRIFTER UTGIVNA AV DIALEKT-, ORTNAMNS- OCH FOLKMINNESARKIVET I UMEÅ](#)

DIALEKT-, ORTNAMNS- OCH FOLKMINNESARKIVET I UMEÅ (DAUM)

Box 4056, Jägarvägen 18, 904 03 UMEÅ,

Tel Expedition och bibliotek 090-13 58 15

Telefax 090-13 58 20

E-post: daum@daum.umu.se

<http://www.umu.se/daum/>

Arkivchef 13 58 16 , förste arkivarie 13 58 18

Arkivarier 13 58 17 (samiska), 13 65 33 (datorer), 13 65 63 (musik)

[Till toppen](#)

[Till förstasidan](#)

DAUM-KATTA / Ola.Wennstedt@sofi.se / 13 juni 2003